Avtizem – projekt Leonardo da Vinci Mobilnost 2010 v Veliki Britaniji

V času od 04. do 11.06.2010 smo se trije predstavniki Zavoda za usposabljanje Janeza Levca (ZUJL) iz Ljubljane, katero obiskujejo učenci z motnjami v duševnem razvoju in tri predstavnice iz Centra za sluh in govor Maribor udeležili strokovne prakse – usposabljanja v okviru projekta Leonardo da Vinci Mobilnost 2010 v Veliki Britaniji. Naslov izobraževanja: »Izobraževanje različnih strokovnjakov za delo z osebami z motnjo avtističnega spektra v različnih vzgojno-izobraževalnih programih«. Dr. John Lawson je bil naš koordinator in organizator obiska v Veliki Britaniji.
S pomočjo tega projekta smo dobili vpogled v angleški sistem in spoznali pristope, ki jih v Veliki Britaniji strokovnjaki uporabljajo pri delu z učenci z MAS.
Obe ustanovi že vrsto let obiskujejo tudi učenci z motnjami avtističnega spektra (MAS). Izkušnje zaposlenih in oblike dela, ki smo jih videli v Veliki Britaniji, nam bodo v pomoč pri nadgradnji oblik poučevanja teh učencev, ki smo jih v pedagoški proces do sedaj že uvedli.

Kaj je MAS (motnja avtističnega spektra)?

Avtizem je vseživljenjska razvojna motnja. Otroci se z njim rodijo in ostanejo avtisti vse življenje. Natančnega vzroka za pojav avtizma ne poznamo. Raziskave kažejo, da kombinacije dejavnikov - genetskih in okoljskih - lahko povzročijo spremembe v razvoju možganov.

Beseda **avtizem** izhaja iz grške besede *autos* - jaz (neodvisen, samostojen). Uporablja se za posameznike za katere se zdi, da so samozadostni.

Med MAS uvrščamo različne razvojne motnje, kot so: »klasični« avtizem, visoko funkcionalni avtizem ali Aspergerjev sindrom, Rettov sindrom in druge motnje. Za vse pa je značilna triada primanjkljajev:

1. <u>na področju socialne komunikacije</u>, (težko razume verbalen in ne verbalen govor, nekateri govor nikoli ne razvijejo, pojavi se lahko eholalija - ponavljanje…)
2. <u>težave s socialno interakcijo</u> (rad je sam, ne kaže zanimanje za ljudi, ne vzpostavi očesnega kontakta, težko pokaže in prepozna različna čustva…)
3. <u>motnje na področju fleksibilnega mišljenja</u> (ne mara sprememb, novih situacij, ne prepozna nevarnosti, ne sodeluje rad pri domišljijskih igrah, rad ima rutine, rituale…)

Ljudje z MAS imajo lahko še druga pridružena stanja kot sta motnja pozornosti in hiperaktivnosti, primanjkljaje na posameznih področjih učenja, kot sta disleksija ali dispraksija, motnjo v duševnem razvoju idr.

Svetovne raziskave kažejo, da ima eno izmed motenj avtističnega spektra 1% ljudi. Po tem lahko sklepamo, da ima v Sloveniji okoli 20.000 ljudi eno izmed motenj avtističnega spektra. V Sloveniji se vsako leto tako rodi okoli180 novih otrok z MAS. MAS se večkrat pojavi pri dečkih, kot pri deklicah in ni odvisen od verskih, kulturnih in socialnih okolij.

Zdravila za MAS trenutno še ne poznamo.

Prvi je o njem leta 1943 začel pisati Leo Kanner, ki je bil prvi uradno priznani otroški psihiater v ZDA, nekaj mesecev kasneje pa tudi avstrijski profesor otroške psihiatrije Hans Asperger. Neodvisno oba uporabita za opis teh otrok besedo »avtističen«.

V okviru projekta Leonardo da Vinci – mobilnost 2010 smo si v Londonu ogledali Treehouse center in Queensmill school.

Treehouse center je nova šola, katero bi z lahkoto dali za primer ustrezno opremljene in urejene šole za učence z MAS. Leži na mirni lokaciji, v bližini je park, veliko imajo lastnih zunanjih površin. Ustanovili so jo štirje starši in njihova lokalna skupnost. Veliko prostorov je opremljeno z donacijami, kar je označeno.

Slika 1- Igrišče šole Treehouse

To šolo obiskujejo učenci, ki imajo vsi diagnosticiran avtizem in posebne potrebe, saj je ta center namenjen prav izobraževanju oseb z avtizmom. Stari so od 3 do 19 let, trenutno imajo 77 učencev. Razmerje učenec – učitelj je 1:1,7, kar omogoča individualiziran pristop. Za vsakega učenca imajo izdelan individualiziran program-IP, v katerega sproti beležijo napredek učenca. Starši pri izdelavi IP aktivno sodelujejo. Na prvi strani je slika učenca ter kratek povzetek kaj zna, česa ne mara, kaj ima rad, kako komunicira…

V šoli je velik poudarek na skrbi za samega sebe (urejanje pričesk, nohtov; kopalnica, pralnica, likalnica, kuhinja…) in na vključevanje v vsakdanje življenje (nakupovanje v trgovini, obisk gledališč…)

Imajo sobo za prosti čas (klaviature, sobno kolo, ročni nogomet, TV…), telovadnico, zobozdravniško ordinacijo, glasbeno učilnico, prostor za umirjanje, ter kabinete za različne terapije (logoped, psiholog, fizioterapevt, delovni terapevt).

Slika 2 – Družabna soba

Učilnice so velike, vsak učenec ima svoj prostor, imajo kotičke za različne dejavnosti. Učilnice so zastekljene, poskrbljeno je za varnost učencev – posebni zapahi… Učenje se začne z 1:1 in se postopno generalizira na druge učence in učitelje.

Slika 3 – Kotiček za individualno delo in IP

Našo pozornost je pritegnila tabla s pohvalami »Zvezda tedna« na kateri označijo posameznike, ki so v tem tednu nekaj dosegli npr. Peter si je sam zavezal čevlje.

Pri delu uporabljajo metodo ABA (applied behaviour analysis) – gre za metodo, kjer so cilji razdeljeni po korakih, kjer se nagrajuje pozitivno vedenje in ignorira ali preusmeri negativno…Vse se beleži in tako spremlja otrokov napredek, ki ni zanemarljiv.

Za komuniciranje uporabljajo govor in metodo PECS - Picture Exchange Communication System – komunikacija s pomočjo izmenjavo slik. V začetni fazi učenja morata biti prisotna tako komunikator – oseba s katero otrok komunicira, kot telesni pomočnik – oseba, ki telesno vodi otroka, da izvede komunikacijo. Učenec ima sličice za komunikacijo spravljene v komunikacijski knjigi, ki jo nosi vedno s seboj.

Tudi oni imajo težave, kam z učenci z MAS, ko zaključijo šolanje. Veliko učencev ostane doma, nekaj jih gre v stanovanjsko skupnost ali celo v domove za ostarele, le redki se zaposlijo.

Queensmill school je šola, ki si del prostorov deli z večinsko šolo. Ima poseben vhod. Stavba je stara in neprilagojena učencem z MAS (ozko stopnišče, temačni prostori), a se trudijo. Učilnice so opremljene po metodi TEACCH - Treatment and Education of Autistic and Related Communication Handicapped Children - kotički za samostojno delo (premične stene), delovni sistemi (delo od leve proti desni, od zgoraj – navzdol), urniki dela (dnevni, tedenski, individualni, skupinski) v pisni ali slikovni obliki

Slika 4 – Samostojno delo od leve proti desni

Stike s starši dnevno vzdržujejo preko zvezka – home school book v katerega tako učitelji, kot starši zapišejo ali s pomočjo slik označijo, kaj je učenec tisti dan delal.

Za vsakega učenca izdelajo individualiziran program - IP. Osnovne značilnosti posameznega učenca, ki so pomembne za vse zaposlene, visijo vidno v razredu, da je lahko vsak, ki pride v stik z učencem, pozoren na njegove specifike. Starost učencev v tej šoli je od 3 – 12 let.

V tej šoli smo imeli priložnost tudi hospitiranja pri samem delu z učenci. V razredu je približno 9 učencev z MAS, ki imajo različne učne sposobnosti, nekateri prehajajo tudi v redno OŠ. V razredu je stalno en učitelj in trije asistenti (ponavadi so to osebe, ki po končani srednji šoli pridejo k njim na prakso). Pri delu izhajajo iz učencev. Vse je tudi časovno organizirano in se urnika vsi na šoli držijo. Opazili smo, da so vsi delavci do učencev zelo strpni, prijazni in imajo enoten pristop.

Slika 5 – Individualni urniki

Neprimerno vedenje najpogosteje ignorirajo. Kadar pa nanj opozorijo, uporabijo metodo 1,2,3 – stop – hvala. Ta metoda je zelo učinkovita. Pred spremembo dejavnosti, se učence pravočasno opozori, da se nanjo pripravijo.

Velik poudarek je na uporabi interaktivne table, ki jo uporabljajo tako pri jutranjem krogu (kdo je v šoli,vreme, datum…), kot pri učenju nove črke (slike predmetov na to črko, besede na to črko, zapis črke…), pri glasbeni vzgoji – učitelj za glasbo…

Vsako temo obravnavajo približno šest tednov, da učenci usvojijo znanje na različne načine. Trudijo se, da je čim več praktičnega učenja preko vseh čutil. Veliko časa posvečajo tudi gibanju. Dnevno so med odmorom na velikem prostornem igrišču, kjer tudi kolesarijo, se vozijo s skiroji…

Poudarek je na varnosti učencev (kolesarske čelade, zaklepanje igrišča, posebne kljuke na vratih…).

Slika 6 – Varno igrišče

Za komunikacijo z učenci uporabljajo govor, PECS in znakovni jezik. Asistenti pri pouku navadno sedijo za učenci, ki potrebujejo pomoč (pri umirjanju, sodelovanju, pisanju…).

V Readingu, približno uro stran od Oxforda, smo si ogledali **Bishopswood School**, ki je javna šola za učence s »kompleksnimi« razvojnimi motnjami in učnimi težavami ter učence z MAS, ki so priključeni večinski OŠ. Ti so v dveh oddelkih razdeljeni po starosti od 2 do 16 let. Po naši oceni ima večina učencev tudi zmerno in težjo motnjo v duševnem razvoju.

Učilnice so velike, s sanitarijami in tušem ter z vsem potrebnim za osebno higieno, s čajnimi kuhinjami. Vsi razredi imajo izhod v atrij, kjer so igrala, zeliščni vrt in mejijo na redno OŠ. Z večinsko OŠ se učenci tako srečujejo na igrišču, v jedilnici in na bazenu. Poskrbljeno je za varnost – zapahi, elektronska vrata…

Slika 7 – Šola Bishopswood

Pri učenju uporabljajo veliko konkretnih materialov, ponazoril. Vsak učenec ima lasten urnik glede na njegove sposobnosti v pisni ali slikovni obliki, prav tako so napisana šolska pravila. Za vsakega učenca izdelajo IP, v katerega dnevno beležijo učenčev napredek.

Ves čas je v razredu učitelj, ki delo vodi in koordinira. Zaradi nižjih sposobnosti ima skoraj vsak učenec svojega asistenta.

Slika 8 – Učenec in asistent

Pri delu uporabljajo za sporazumevanje govor, znakovni jezik in metodo PECS. Izvajajo še hidroterapijo – terapija z vodo, glasbeno terapijo, psihoterapijo, delovno terapijo, metodo TEACCH, Waldonov pristop – podoben je našemu funkcionalnemu učenju, bralno terapijo, senzorno integracijo, govorno-jezikovno terapijo.

Slika 9 – Interaktivna tabla in računalnik

Sledijo nacionalnemu kurikulumu, ki pa ga prilagodijo glede na potrebe in sposobnosti učencev. V Angliji, Walesu in Severni Irski poznajo 4 oziroma 5 stopenj, ki določajo, kakšno znanje se na posamezni starostni stopnji pričakuje od učenca. Nacionalni kurikulum določa cilje, ki jih je potrebno doseči na različnih področjih.

Te so:
- Stopnja 0: (3 do 5 let) jasli, predšolsko obdobje
- Stopnja 1: (5 do7 let)
- Stopnja 2: (7 do 11 let)
- Stopnja 3: (11 do 14 let)
- Stopnja 4: (14 do 16 let)

Zadnji dan smo si ogledali v Oxfordu **ST. Nicolas Primary School,** katero obiskujejo učenci med 6 in 11 letom. Šola ima tako oddelek za predšolsko vzgojo, kot tudi oddelek za učence z MAS. V šoli so ponosni, da je pri njih 40% učencev iz drugih etičnih skupin.

Na šoli je veliko učencev s posebnimi potrebami, ki so vključeni v redno OŠ. Ti imajo v razredu svojega asistenta (Aspergerjev sindorm, vedenjske težave, lažja motnja v duševnem razvoju…).

Šola je sodobno opremljena. V vsakem razredu je interaktivna tabla, Imajo svojo knjižnico, veliko dvorišče z igrali, vrtičke, ki jih učenci sami urejajo in med seboj tekmujejo.

Vrtec spominja na koncept Montessori pedagogike (Pomagaj mi, da naredim sam). Vse je zelo sproščeno, otroci sami prehajajo med dejavnostmi (igra z vodo, branje, priprava malice…). Imajo tudi poseben prostor z ogledalom »želim biti sam«.

Slika 10 – Otroci v vrtcu

Hospitirali smo v razredih, v katere so vključeni učenci z MAS. Vsak je imel ob sebi asistenta in svoj prostor za delo. Ostali učenci so z veliko empatijo sprejemali te učence, čeprav so bili na trenutke moteči in niso zmogli enakovredno sodelovati pri uri.

V posebnem oddelku za učence z MAS imajo interaktivno tablo, poseben prostor za umirjanje, poseben prostor s kuhinjo, v katerem so izvajali naravoslovne eksperimente… Vsak učenec ima svoj prostor za delo in zraven zapisane osnovne podatke, ki so pomembni, za delo z njim. Nekateri izmed teh učencev naj bi se občasno vključevali v večinsko OŠ pri posameznih predmetih.

Slika 12 – Delovni prostor učenca z MAS

Splošen vtis po ogledu vseh šol je, da je za učence z MAS v Veliki Britaniji dobro poskrbljeno.

Predvsem smo bili presenečeni nad številom asistentov, ki jih imajo v posameznih razredih, saj tako res lahko z učenci delajo tako individualno, kot skupinsko… Učenci hitreje napredujejo. Vsi, ki delajo z učenci, imajo enoten pristop.

Asistenti so ponavadi osebe, ki končajo srednjo šolo in se odločajo za poklic. Tako pridejo pred odločitvijo na prakso v šolo, kjer spoznajo delo in se interno izobražujejo. Približno po dveh letih se odločijo ali želijo postati učitelji. Pogosto jih šola sama štipendira.

Navdušeni smo bili nad prvo stranjo v individualiziranih programih, saj vsebuje vse osnovne podatke o otroku (kaj otrok zmore, kaj ima rad, česa ne mara, na kaj moramo biti pozorni, kako ga umiriti…). Prva stran IP-ja je na vidnem mestu, tako lahko vsak primerno pristopi k učencu in tudi ustrezno reagira.

Uporabili bi lahko tudi zvezke, s katerimi si bi izmenjavali informacije s starši.

Všeč so nam bile interaktivne table, saj z njihovo pomočjo lahko delo pri učenju popestriš na različne načine.

Vsak učenec z MAS ima svoj individualiziran urnik v pisni ali slikovni obliki.

Všeč nam je bilo tudi:

- da so šole zaklenjene - ni bojazni, da učenec kam odide;
- da imajo razredi zastekljena vrata, prav tako pisarne – se ne moti,
- da imajo vsi učenci svoj kotiček za delo, ki je lahko zagrajen s premičnimi stenami
- da imajo prostor z ogledalom – »želim biti sam«
- da imajo učilnice čajne kuhinje
- da imajo veliko zunanjih površin za igro in sprostitev
- da imajo učenci na voljo svoj družabni prostor
- da imajo tablo s pohvalami – »Zvezda tedna«
- da učenci uporabljajo slušalke – ščitniki pred hrupom

Veseli smo, da nas je ZUJL izbral in nam omogočil sodelovanje na tem usposabljanju. ZUJL od leta 1986 obravnava otroke z MAS. Zaposleni se izobražujemo na področju avtizma in pri delu z njimi porabljamo različne, v svetu že preizkušene pristope. Trudili se bomo, da bomo čim več novosti, ki smo jih videli v Veliki Britaniji, vpletli v naše vsakdanje delo z učenci z MAS. Kolegom pa bomo na začetku novega šolskega leta predstavili vtise v sliki in besedi.

Zapisala:

Vanda Kočar Junkar, prof. defektologije
Tomaž Klepec, prof. defektologije

Zavod za usposabljanje Janez Levec, Ljubljana

Literatura:

Smernice za celostno obravnavo oseb s spektroavtističnimi motnjami (2009) Ministrstvo za zdravje

Smernice za delo v oddelkih za predšolske otroke z motnjami avtističnega spektra (oktober 2009) ZRSŠ

Jurišić, Branka. (1992). Avtizem. Ljubljana: ZRSŠ.

www.avtizem.org

www.**teacch.com**

www.wikipedia.org/

www.avtizem.net

www.avtizem.com/terapije.php

www.-**ABA**-Autism-Method